

Harald Pöcher♦

Az 1664-es téli hadjárat hadszíntere napjainkban¹

Bevezető

E sorok írója közel húsz éve vesz részt abban a nemzetközi kutatásban, melynek célja a Zrínyi család örökségének feltárása, megőrzése és népszerűsítése. Nagy figyelmet kap ebben a kutatásban Zrínyi Miklós (1620–1664) élete és munkássága, mely kiemelkedő a 17. századi Európa történelmében. Nemzetközi kutatásról beszélünk, melynek motorja a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán szerveződött Ludovika-történeti Kutatóműhely (ma Ludovika Történelmi Kutatóműhely). A munkában részt vesznek osztrák, szlovén, horvát és cseh kutatók, de egy-egy részterületen több más ország szakemberei is segítik a kutatást. Utóbbira talán a legjobb példa a Zrínyi család fegyvertárának kutatása, melyben holland, francia és német kutatók nyújtottak semmivel nem pótolható támogatást.²

Az elmúlt évtizedek alatt megszerzett tudás, a kialakult érzelmi kötődés a téma és a Kutatóműhely tagjai iránt ösztönzött arra, hogy egyre mélyebben foglalkozzam a

♦ A Nemzeti Közszerológiai Egyetem díszdoktora, címzetes egyetemi tanára. Habilitációját is itt szerezte 2008-ban. Elkötelezett kutatója a magyar hadtörténelemnek, számos könyv és publikáció szerzője. Nyugállományú vezérőrnagy – *In 2008 he earned his habilitation at the Military Science-Economics of Defence at Zrínyi Miklós Defence-University in Budapest, Hungary. Since 2018, he has been honorary university professor of the University of Public Services in Budapest. In 2022, he was also awarded the Doctor honoris causa by the University of Public Services. Major general (ret.), e-mail: haraldpochet@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5147-739X>*

¹ Fordította: Dr. Padányi József vezérőrnagy

² Négyesi et al. 2017; Padányi és Hausner 2022

magyar történelemmel, különösen a 17. századi Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia kapcsolatával. „Labanc” tábornoktól talán furcsa ez a kötődés, de a korszak megértéséhez elengedhetetlen, hogy minél több szálon vizsgáljuk az eseményeket. Kutatásaim eredményét több írásban is bemutattam, németül, angolul és magyarul.³ Zrínyi Miklós a család kiemelkedő tagja, aki katonaként, vezetőként, politikusként, közigazgatási szervezőként és nem utolsósorban költőként is kiemelkedőt alkotott. Magyar nyelvű hadtudományi munkái ma már angol nyelven is elérhetőek, így remélhető, hogy gondolatait Európában is szélesebb körben megismerik.⁴

Katonai vezetőként is maradandót alkotott, melynek kiemelkedő eseménye a téli hadjárat. Az 1664 telén indított művelet célja az volt, hogy ellehetetlenítse a török erők felvonulását a Duna és Dráva közötti vidéken, kedvező feltételeket teremtve ezzel Kanizsa elfoglalásához. Nem célunk ebben az írásban Zrínyi stratégiai gondolkodásának értékelése, így csak a téli hadjárat eseményeire és helyszíneire összpontosítunk.

A téli hadjárat színtereinek bejárása

A Rajnai-szövetséggel kötött megállapodás értelmében – Julius Hohenlohe vezérőrnagy vezetésével – 7 000 német katona érkezett Zrínyi-Újvárhoz, 1664. január 19-én. Másnap reggel innen indultak a csapatok Berzence irányába, ahol csatlakoztak Hohenlohe és Zrínyi katonáihoz Batthyányi Kristóf, Esterházy Pál és Draskovich János csapatai. A csapatok összetétele: 7 000 német, 8 000 magyar, 5 000 horvát és 3 000 osztrák. Összesen 23 000 katona indult el a csikorgó fagyban, hogy meglepje a térségben lévő török helyőrségeket. A hadjárat a terveknek megfelelően indult, a támadók elfoglalták Berzencét és Babócsát. Barcs helyőrsége Zrínyi közeledésének hírére harc nélkül elhagyta az erősséget. A türbégi palánkot – az 1566-ban ott elhunyt Szulejmán szultán emlékhelyét – felprédálták. Elfoglalták Pécs városát és körbezárták a várat. Zrínyi 5 000 lovassal továbbment Eszék irányába, ahol megszállták a dárdai palánkot és elérték az eszéki hadihidat. Február 2-án a híd alatt felhalmozott száraz nádat meggyújtották, és a híres, tölgyfából épült híd leégett.

A visszaút során feldúlták a vidéket, majd Pécsen egyesültek újra a csapatok. A vár elfoglalásáról lemondtak és elindultak vissza. Menet közben még elfoglalták Segesd várát.

A téli hadjárat eredményei jelentős visszhangot váltottak ki Európában. Zrínyit számos röplapon méltatták, „Magyar Marsnak” nevezték, VII. Sándor pápa hadvezéri kalappal és aranyból készült arcképével, IV. Fülöp spanyol király az aranygyapjas renddel, XIV. Lajos francia király főnemesi címmel tüntette ki.⁵

A téli hadjárat egyetemes mércével mérve is figyelemre méltó haditett volt. A hadtörténelem ugyan ismer más, télen kivitelezett katonai hadműveletet is, de ha a számokat és az eredményeket nézzük, Zrínyi és katonái teljesítménye kiemelkedő. A

³ Pöcher 2021; 2024; 2025;

⁴ Zrínyi 2021.

⁵ Négyesi 2021, 49.

teljes útvonal hossza 460–490 km, végig ellenséges területen. A 26 napig tartó vállalkozás során 20 napon át meneteltek, a többin harcoltak, vagy kemény fizikai munkát végeztek (az eszéki hadihíd felgyújtásának előkészítése). A gyalogság napi teljesítménye 20–23 km, ami igen erősnek mondható, még a mai számvetéssel is. Ugyanez a szám a lovasságnál napi 60–70 km volt. Máig megválaszolatlan kérdés a vállalkozás kapcsán az, hogy voltak képesek a vezérek biztosítani a sereg részére a 12–15 000 ló napi 240–280 mázsát kitevő zabját, és 600–1 400 mázsa szénáját. Ez napi 80–170 szekérnyi rakomány, amit, ha kivetítünk a hadjárat teljes idejére, eléri a 2 100–4 400 szekérnyi rakományt.⁶ Mindezt télen, nagy hidegben, nehezen járható utakon. Máig nem tudunk választ adni arra, hogyan oldották meg a hadjáratban résztvevő katonák ellátását.

Kutatócsoportunkban már évekkel ezelőtt megfogalmazódott az a gondolat, hogy érdemes lenne végigjárni a téli hadjárat útvonalát, személyesen is megismerve azt a földrajzi teret, ahol 1664-ben Zrínyiék harcoltak.⁷ A kiindulópont adott volt, hiszen a Ludovika-történeti Kutatóműhely tagjai hosszú évekig dolgoztak azon, hogy Zrínyi-Újvár helyét, kiterjedését és egyéb jellemzőit – szoros együttműködésben a régészekkel, történészekkel, helyi és országos politikai, gazdasági szereplőkkel – meghatározzák. Munkájuk is hozzájárult ahhoz, hogy mára a történelemtudomány képviselői – Magyarországon és külföldön egyaránt – egyetértenek a hajdani erősség helyének meghatározásával.

Azt is érdemes itt megemlíteni, hogy Honvéd Kulturális Egyesület kezdeményezésére évek óta folyik egyedi emléktáblák elhelyezése a téli hadjárat útvonalán,⁸ így azoknál a megemlékezésre is lehetőség nyílik. Ilyen emléktábla található Zrínyi-Újvárbán, Berzencén, Babócsán, Barcsen és a turbéki kegytemplom (Szigetvár) falán. Az Egyesület komoly erőfeszítéseket tesz azért, hogy a téli hadjárat további jeles pontjain (Pécs, Nagyharsány, Segesd, Dárda /itt kétnyelvű/) is hasonló emléktáblák hirdessék Zrínyiék vállalkozását.

⁶ Perjés 1965, 353.

⁷ Ezen a túrán Harald Pöcher, Négyesi Lajos ezredes és Padányi József vettek részt.

⁸Részletesebben: <https://honvedelem.hu/hirek/uj-emlektabla-a-teli-hadjarat-utvonalan.html>; <https://ddnp.hu/igazgatosag/hirek/emlektablakat-avattak-zrinyi-miklos-teli-hadjaratanak-fontosabb-allomasai>



1. ábra

Emléktáblák Zrínyi-Újvár udvarán

(Forrás: a szerző felvétele)

Túránk első állomása Zrínyi-Újvár erőssége volt, melynek építését 1661-ben kezdte meg Zrínyi, hódoltsági területen.⁹ A vár építésével az volt a célja, hogy nehezítse a megszállt Kanizsa ellátását, védje a muraközi birtokait, ellenőrizze a Murán átvezető kereskedelmi útvonalat, és végső soron óvja az örökös tartományokba vezető irányt. Ennek megfelelően – a Porta folyamatos tiltakozás ellenére – tevőlegesen támogatást kapott az erőd építéséhez Bécsből. A földvár stratégiai helyen épült, két irányból a Mura, harmadik irányból egy halastó segítette a védőket és nehezítette az ostromlók

⁹ Padányi 2015.

dolgát. 1664 nyárelőn – Kanizsa sikertelen ostromát követően – a vár alá érkező török csapatok, több heti ostrom után elfoglalták és a földdel tették egyenlővé. A vár pontos helye feledésbe merült és hosszú ideig csak kevesen keresték.¹⁰ A kutatás akkor gyorsult fel, amikor a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem munkatársai, a hadirégészet módszer- és eszközrendszerével kezdték keresni az erősség helyét. Mára a kutatási eredményekre alapozva Zrínyi-Újvár Történelmi Emlékhely lett, udvarán kút-rekonstrukció, magyar-angol-horvát nyelvű emléktáblák és rendszeres rendezvények hirdetik a hősök helytállását.

Napjainkban a vár helyszíne megközelíthető közúton Belezna irányából, míg egy látványos kerékpárúton Murakeresztúr felől és Őrtilos irányából is. A kerékpárút megépítése új dimenzióba helyezte a környéket, melynek első jelei már érzékelhetőek, hiszen megnőtt a turisták száma, és nőtt az érdeklődés a környék történelme iránt is. Különösen vonzóvá teszi az a sajátossága is, hogy az 1950-es években létrehozott – a Jugoszlávia felől érkező támadás lassítására épített – erődrendszer elemei is megtalálhatóak és bejárhatóak itt. 362 év hadtörténelme hajlik itt össze, sajátos hangulatot kölcsönözve a tájnak.



2. ábra

A múlt század közepén épített erődrendszer egyik elemének maradványa, Zrínyi-Újvár közelében

(Forrás: a szerző felvétele)

¹⁰ Vándor 2001; Költő 2012; Perjés 1965, 310.

A téli hadjárat kiindulópontjának Zrínyi-Újvárat tekintjük – annak ellenére, hogy a gyülekező csapatok több helyről indultak – hiszen a vár, helyzeténél fogva biztonságos kiindulási pontja lett a téli hadjáratnak, biztosítva a gyülekező csapatok egy részének, így Zrínyi Miklós katonáinak bázisát.

A több pontról induló csapatok 1664. január 21-én egyesültek Berzence alatt. A berzencei erősséget 1406-ban említik először az oklevelek. A török Szigetvár eleste után szállta meg a védők által elhagyott erődöt, 1566-ban. A vár később is többször cserélt gazdát, a feljegyzések szerint török őrsege nem érte el a négyszáz főt.¹¹ A kerek földbástyás erődöt egy kiemelkedésre építették, amit széles árok vett körül. Január 23-án a török őrseg – rövid egyezkedés után – szabad elvonulás fejében átadta az erődöt. Az erőd mellett ma egy emléktábla utal a téli hadjárat sikerére. A vár udvarán napjainkban is folyik a régészeti feltárás.¹²



3. ábra

A téli hadjárat emléktáblája Berzencén, a várdomb tövében

(Forrás: a szerző felvétele)

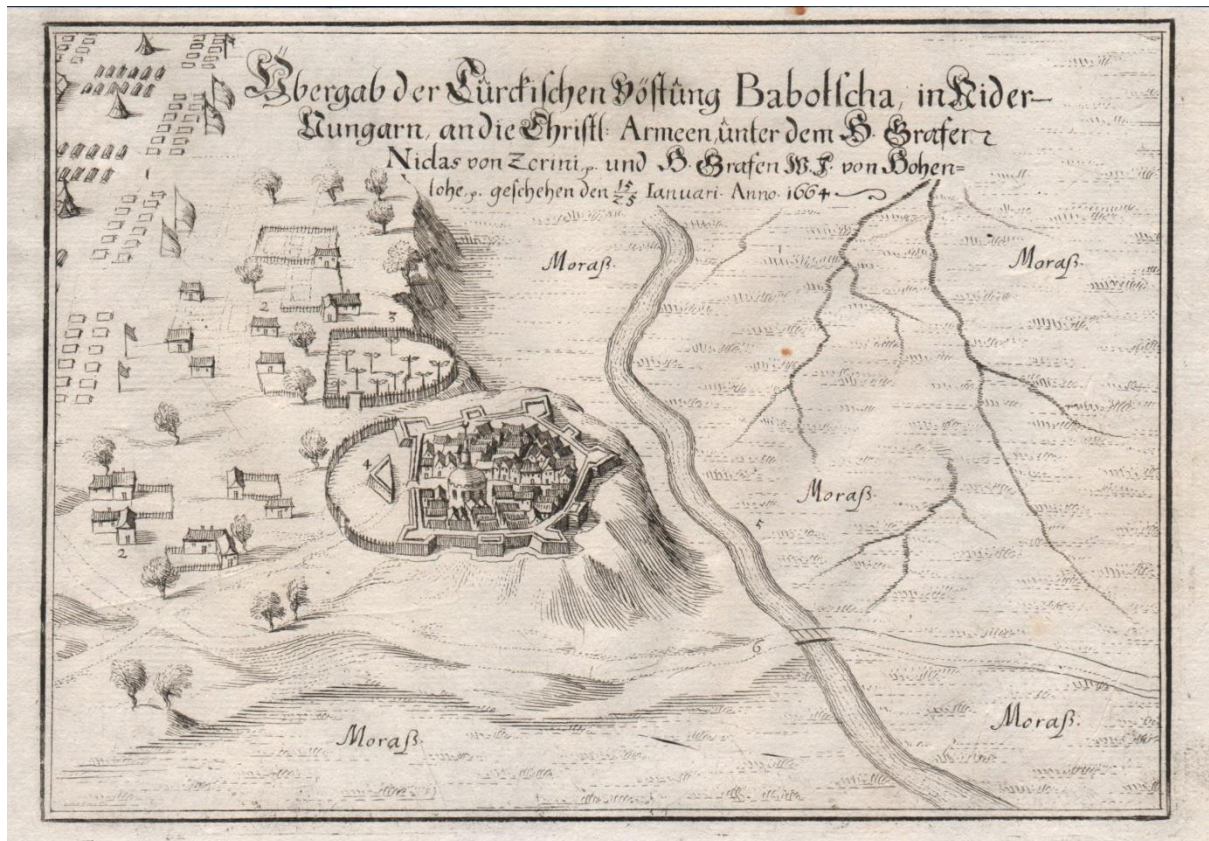
A sereg – megfelelő őrseget hagyva az erősségben – tovább vonult Babócsára. Idézzük Esterházyt: „Január 24-én, amely Szent Pál fordulása előtti nap volt, szemünkbe tűnt Babócsa vára, s azt a nyugat felé néző oldalról ostromzárral vettük körül. Ez a hely ugyanis a Rinnya folyó, s a vízből keletkezett mocsarak

¹¹ Csánki 1914, 47.

¹² Lugosi 2026.

következtében keletről és délről megközelíthetetlen, de az észak és nyugat felől emelkedő szomszédos dombokról nem nagy fáradsággal kiostromolható, főleg azért, mert régimódi, teljesen hasznavehetetlen, fából készült fal veszi körül, és sem erősebb a másikinál, Berzencénél, kivéve azt a részét, amelyet a folyó mocsarak öveznek.”¹³

A keresztény csapatok érkezését követően a védők gyorsan belátták, hogy értelmetlen az ellenállás, így – szabad elvonulás fejében – január 24-én ez a vár is Zrínyiék kezébe került. A babócsai vár a történelme során többször is gazdát cserélt, török őrségének létszáma változó volt, 400–600 fő között mozgott.



4. ábra

A téli hadjárat emléktáblája Berzencén, a várdomb tövében

(Forrás: a szerző felvétele)

A Babócsáról elvonuló törökök a barcsi helyőrséget is magukkal sodorták, így Zrínyiék harc nélkül foglalták el Barcsot és január 26-án felégették a palánkot. A palánkról – melyet 1460-ban említenek először – egyetlen ábrázolást ismerünk, Esterházy munkájában.¹⁴ A 150-200 főnyi katonasággal ellátott palánk a drávai hídfőt és a török flottillát védelmezte, egyben Szigetvár, majd 1600 után már Kanizsa hátszágát is biztosította, illetve a vízi úton történő utánpótlást tette lehetővé.¹⁵

¹³ Esterházy 1989, 139.

¹⁴ Esterházy 1989, 140.

¹⁵ Kovács 1998, 155.

Zrínyiék nem lassítottak, így még aznap elérték Szigetvár térségét. A várat elkerülték, hiszen a hadjárat célja nem a vár ostroma vagy elfoglalása volt. Ugyanakkor a Szulejmán szultán 1566-os halálának helyszínén emelt Türbét a hadak elfoglalták és feldúlták.

A Türbe pontos helyszíne hosszú időre eltűnt a régészek radarjáról, míg 2015 őszén sikerült megtalálni és feltárni a helyt, majd 2019-ig a területen található több épületet és a komplexumot védő erődítmény egyes részeit is, köszönhetően Hancz Erika és Varga Máté régészeknek és a PTE régészhallgatóinak. A munkába időnként török régészek is bekapcsolódtak.¹⁶ Sajnos az eredmények a helyszínen ma sem láthatóak, így csak remélni tudjuk, hogy mielőbb látogathatóvá válik történelmünk e fontos helye.

1664. január 28-án már Pécs városa alatt voltak a keresztény hadak, melyet másnap a gyalogság – tüzérségi előkészítést követően – elfoglaltak. A törökök a várba húzódtak vissza, míg a fáradt és zsákmányra éhes had fosztogatni kezdett a városban, így a vár elfoglalására nem is gondolhattak.



5. ábra

A téli hadjárat emléktáblája Berzencén, a várdomb tövében

(Forrás: a szerző felvétele)

¹⁶ Turizmus Online 2024.

Érdemes egy bekezdés erejéig kitérni arra, hogy téli hadjáratra utaló táblát hol lenne itt érdemes elhelyezni. Utunk során arra a meggyőződésre jutottunk, hogy annak legjobb helye a volt pécsi M. kir. Zrínyi Miklós honvéd gyalogsági hadapródiskola előtti parkban, szigetvári Zrínyi Miklós szobrának közelében lenne. Ennek előkészítése, elhelyezése és ünnepélyes átadása a közeljövő feladata lesz.

Zrínyi január 30-án, mintegy 5 000 lovassal elindult Eszékre, és Dárdánál elérte az eszéki hadihíd északi hídfőjét. Az impozáns hidat két napi előkészület után – az eszéki helyőrség szeme láttára – február 2-án felgyújtották és elpusztították.

Az eszéki Szulejmán híd építésének célja az volt, hogy a szultáni seregek átkelését biztosítsa a mocsaras, ingoványos vidéken. A legendák szerint húszezer embert fogtak munkára a környékbeli magyar falvakból. Ez volt az akkori világ leghosszabb folyami hídja, sőt, az egyik legnagyobb faszerkezete is. A hídon két szekér is elférhetett egymás mellett, szélein pedig sövénykerítés választotta le a járdákat a gyalogosoknak. A Dráva felett nem cölöpök, hanem hajók tartották a hidat. Ezeket éjszaka a két parthoz kötötték, vagyis éppúgy szétnyitható volt, mint évszázadokkal később a londoni Tower Bridge.¹⁷ Evlia Cselebi – aki maga is átkelt a hídon 1663-ban – így írt: *„Egyik hídfőtől a másikig két órai út. Környéke ingoványos és vizes hely lévén, minden oldalról olyan vastag tölgyfa-gerendákat vertek le, hogy két ember tudná csak azokat átkarolni. A híd közepén jobbról és balról, hogy a jövő-menők kipihenhessék magukat, fából készült magas pavilonok vannak. Innentől kezdve a hídnak tíz lépésnyi helye felszedhető s e helyen várkatonaság tartózkodik s a jövő-menő kereskedőktől a kormányzói kincstár számára vámot vesznek, éjjel pedig a hidat csigákkal felhúzzák s kapuját elzárják.”*¹⁸ Igazi műszaki bravúr eredménye volt ez az építmény, melyre az oszmán birodalom történelmében számos más példát is találunk.¹⁹

Zrínyiék másnap indultak vissza, Pécs irányába. Útközben felégették Baranyavárat, és egy másik, ma már nem azonosítható helységet.

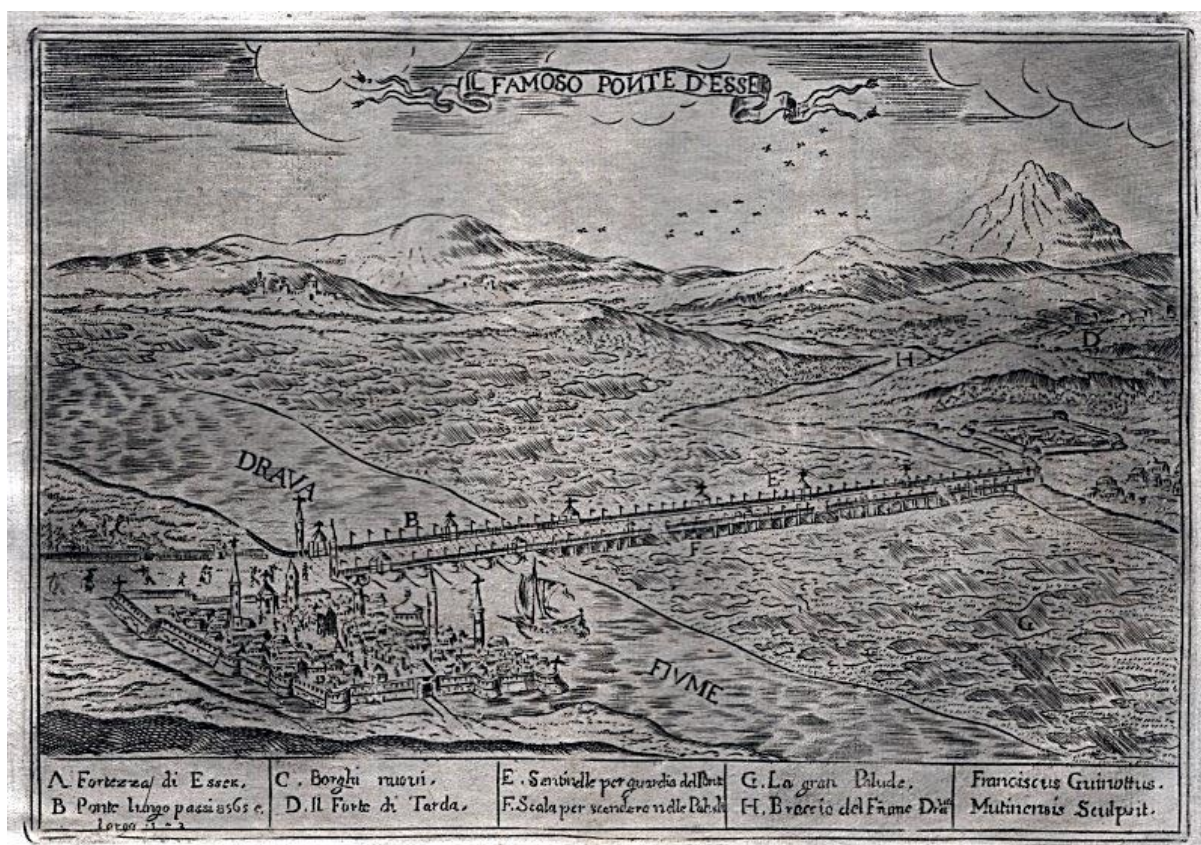
Ezalatt a Hohenlohe vezette hadak továbbra is körülzárva tartották a pécsi várat. A két vezér között vita alakult ki az ostromról, végül Zrínyi álláspontja győzött – nem utolsósorban a had fizikai és mentális romlása miatt – így február 7-én visszaindultak. Segesd elfoglalásával (február 13-án) teljes lett a Kanizsa körüli gyűrű, előkészítve egy sikeres ostrom lehetőségét. Zrínyi Miklós február 15-én tért vissza a muraközi birtokára.²⁰

¹⁷ Cultura 2025.

¹⁸ Karácsony 1985, 220.

¹⁹ Kovács et al. 2012.

²⁰ Perjés 1965 352.



6. ábra

Az eszéki hadihíd ábrázolása korabeli metszeten

(Forrás: a szerző felvétele)

Összefoglalás

Az 1664-ben lezajlott események útvonalán végigmenni igazi időutazás, melyhez hasonló lehetőséget nehezen találhatunk hazánk történelmében. A Zrínyi Miklós és Hohenlohe vezette keresztény hadak igazi katonai bravúrt vittek véghez, amikor a zord időjárás ellenére, ellenséges területen mértek csapást a kor egyik legnagyobb birodalmára. Katonai szemmel vizsgálva, még ma is számos olyan kérdést vet fel ez a vállalkozás, melyre nem tudunk kielégítő választ adni. Hogyan oldották meg 23 000 katona és 15 000 ló ellátását? Mert a bravúr nem abban van, hogyan vigyünk el a csataterre több tízezer katonát, hanem abban, hogy ezek a katonák a lehető legjobb fizikai és mentális állapotban érjenek oda.

Azt tudjuk, hogy mire Pécsre érnek, már meglehetősen meggyötörtek a katonák. Ez az egyik oka annak, hogy nem időznek a vár elfoglalásával. De Zrínyi és a lovasság egy része még innen is tovább lovagol és megsemmisítik az eszéki hadihídat. Honnan volt lelkiereje Zrínyinek, hogy ne álljon meg, hogyan tudta akaratát kivetíteni a – a különböző helyekről érkező – katonákra?

Egy helyen azt írja: „Mit használ, ha jó a had, rossz a kapitány, ha jó a test és rossz a fő? [...] Sokat vihet véghez egy jó eszes kapitány rossz haddal is, de a rossz jó

haddal is semmit. Kapitány a primum mobile és lelke a seregnek.”²¹ Ezért a vezető kötelessége, hogy éljen tekintélyével, és soha ne mutasson bizonytalanságot, ne látszódjon rajta félelem. „Tudnod kell, kapitány, hogy a te orcád mutatja az te titkodat a népnek...”²² Ezért a vezető kötelessége, hogy éljen tekintélyével, és soha ne mutasson bizonytalanságot, ne látszódjon rajta félelem, amit elhatározott azt vigye véghez rendíthetetlen akarattal.

Utunk során ezek a gondolatok kísérték minket, miközben tisztelegtünk az emléktáblák előtt. Osztrák és magyar katonák, együtt próbáltuk megfejteni a 362 évvel ezelőtti hadjárat titkait, miközben ismerkedtünk a tájjal, az emberekkel, a történelmi emlékekkel és a térség gasztronómiai csodáival.

²¹ Zrínyi 342.

²² Zrínyi 343.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cultura 2025. Magyar rekorderek Európa mérnöki csodái között. <https://cultura.hu/kultura/magyar-rekorderek-europa-mernoki-csodai-kozott/> (Letöltés ideje: 2026. június 26.)
- Csánki Dezső (szerk.) 1914. Somogy vármegye In Csánki Dezső (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest, Országos Monografiai Társaság.
- Esterházy Pál 1989. *Mars Hungaricus*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Karácsony Imre 1985. *Evlia Cselebi török világotutató magyarországi utazásai 1660–1664*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Kovács Gyöngyi 1998. A barcsi török palánkvár kerámialeletei. *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 1998 (1998): 157–196.
- Kovács Sándor Iván (szerk.) 2003. Zrínyi Miklós összes művei. Budapest, Kortárs Könyvkiadó.
- Kovács Tibor, Nyers, József, Padányi József, Isaszegi János (szerk.) 2012. *Építünk, védünk, alkotunk: a műszaki csapatok története 1945-től napjainkig*. Budapest, Zrínyi Kiadó
- Költő László 2012. Zrínyi-Újvár kutatása során felszínre került ólomleletek elemanalízise. In.: Hausner Gábor–Padányi József (szerk.): *Zrínyi-Újvár emlékezete*. 101–103. Budapest, Argumentum Kiadó.
- Lugosi Laura 2026. Fegyverek, arany és ezüst került elő a föld alól Berzencénél – súlyos titkok után kezdtek el kutatni újra. <https://www.sonline.hu/helyi-kozelet/2026/04/regesz-megkezdodott-a-berzencei-var-idei-feltarasa-2026> (Letöltés ideje: 2026. június 27.)
- Négyesi Lajos 2021. A téli hadjárat 1663–1664. In Hausner Gábor (szerk.): *A Zrínyiek századai*. 48–49. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Négyesi Lajos, Kovács S. Tibor, Padányi József 2017. Sablja Sigetskog Nikole IV. Zrinskog. *Podravina*, 16 (32): 43–58.
- Padányi József 2015. Exploring Zrin-Newcastle on the field. In: Feletar, Dragutin; Kolaric, Juraj (szerk.): *Nikola Zrinski VII. i utvrda Novi Zrin 350. godina: Zbornik radova sa znanstvenog skupa u Donjoj Dubravi*. 134–154. Zagreb, Hrvatsko vojno uciliste (HVU).
- Padányi József, Hausner Gábor 2022. A Zrínyiek hajdani fegyvertárának emlékei. In Bódvai András (szerk.): *Zrínyi Miklós emlékkönyv*. 155–179. Budapest, Bethlen Gábor Alapkezelő.
- Perjés Géza 1965. *Zrínyi Miklós és kora*. Budapest, Gondolat.
- Pöcher, Harald 2021. *Miklós Zrínyi und sein militärwissenschaftliches Werk*. Münster, LIT Verlag.
- Pöcher, Harald 2024. The Military Scientific Work of Miklós Zrínyi (1620–1664) for Today's Captains of Industry, or the Knowledge of Miklós Zrínyi for Today's Civilian Executives. *Hungarian Defence Review*, 152 (Spec.): 19–27. <https://doi.org/10.35926/HDR.2024.1-2.2>
- Pöcher, Harald 2025. Four Great Hungarians Seen Through the Glasses of a Foreigner. *Hadtudomány*, 35. (E): 105–113. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2025.35.E.105>
- Turizmus Online 2025. Török zárandokhely lesz Szigetvár. <https://turizmusonline.hu/cikkek/belfold/torok-zarandokhely-lesz-szigetvar.html> (Letöltés ideje: 2026. június 26.)
- Vándor László (szerk.) 2001. Zala megye ezer éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére. Zalaegerszeg, Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- Zrínyi Miklós 2021. Miklós Zrínyi and his works on military science. Budapest, Zrínyi Kiadó.